

recensioner

Fredrika Björklund & Johnny Rodin (red) (2009) *Det nya Östeuropa – stat och nation i förändring*, Studentlitteratur, Lund. ISBN 978-91-44-05303-5. 444 sidor.

I en ett psykologiskt test fick Stockholmsstudenter under kalla krigets tid uppskatta avståndet till ett antal orter i Europa. Resultatet blev att alla ortsavstånd väster om en linje Lübeck – Rom underskattades, medan alla orter öster om linjen gavs ett avstånd längre än i verkligheten. Idag har Östeuropa ryckt närmare men kunskapen om området är fortfarande svag, ojämn och delvis fördomsfull.

Det är därför ytterst förtjänstfullt att statsvetarna Fredrika Björklund och Johnny Rodin inspirerat ett antal forskare, mest yngre statsvetare, ofta med hemort vid Södertörns högskola, men med representanter även från andra ämnen och akademiska miljöer i Sverige, att i en stor volym analysera ett antal stater i östra Europa med avseende på deras politiska organisation, historia och framtidsutsikter. Samtliga författare har forskat rörande de stater eller aspekter de skriver om men boken är läsbar och läsvärd även för en intresserad allmänhet.

Undertiteln *stat och nation i förändring* har en särskild innebörd. Stat är ett relativt entydigt begrepp – en territoriell organisation med maktmonopol, medan nationen är en grupp människor med anspråk på att representera staten eller att bilda en stat. Medan vissa tveksamheter existerar beträffande statsbegreppet – Kosovo/Kosova är ett exempel i boken – är nationsdefinitionen både vag och omtvistad, dessutom har en hegemonisk US-amerikansk nomenklatur närmast identifierat nationen med det som i andra länder kallas stat.

Att begreppen bör hållas isär illustreras väl i den här boken, i vilken uppmärksamheten riktas mot förhållandet mellan de nya eller transformerade statsbildningarna i östra Europa och deras befolkningar, inte minst i deras egenskap

av att vara, bli eller förmenas bilda en nation. För tre politisk-historiska regioner i Europa; den postsovjjetiska, satellitstaternas Öst- och Centraleuropa samt det post-jugoslaviska Syd-europa har några stater valts ut som exempel. Varje kapitel är skrivet av en expert på just den staten. I ett fjärde avsnitt ges mer principiella aspekter på hela området, hur internationella organisationer kan påverka staternas utveckling, frågan om civilsamhällets utveckling (eller i flera fall brist på utveckling), förhållandet mellan presidentmakt och parlamentarism samt frågan om demokratin i det postkommunistiska Europa.

Sovjetunionen präglades av en stark centralisering och likriktning, men dessa krafter drabbade olika. Rysslands fantomsmärtor, imaginära federalism och etnisk-kulturella motsättningar skiljer sig både från det helsovjjetiserade Belarus med dess svaga nationalkänsla och grova ledarskap, och Lettland där båda de dominerande folkgrupperna känner sig diskriminerade och där politiken präglas av en »demokratisk instabilitet». I Ryssland och Belarus motsvaras det senare å andra sidan av en »odemokratisk stabilitet». Ukraina och Moldavien är de övriga exemplen på hur före detta sovjetrepubliker, den ena gigantisk, den andra minimal, präglas av inre splittring, osäkra relationer till omvärlden och utbrytardensurer.

Att de fyra centraleuropeiska exemplen Polen, Tjeckien, Slovakien och Rumänien skulle visa skiljaktiga utvecklingar är kanske mindre förvånande. Rumänien och Polen var länge sovjetsatelliternas särlingar, på mycket olika sätt, medan Tjeckoslovakien till Pragvårens frigörelse 1968 sågs som en välanpassad medlem av det socialistiska brödraskapet. De två ex-jugoslaviska exemplen är Slovenien och Serbien, två stater som utgör extremer i Titos sönderfallna rike. En paradox är kanske att det fredliga Slovenien, med nära kontakter till kapitalistiska grannländer, har tillämpat en

långsam väg från statssocialism. Serbien är kanske det mest outgrundliga landet i samlingen, stört av uppgörelser med sitt nära förflutna och av inkongruensen mellan stat och nation – närmare bestämt ett territorium som lämnar en stor del av den serbiska nationen utanför, medan man officiellt hävdar rätten till ett territorium, Kosovo, vars överväldigande befolkningsmajoritet kraftfullt motsätter sig den serbiska statens överhöghet. En exotisk detalj som inte nämns i boken är den nostalgiska monarki som under republikansk form har poppat upp i Rumänien, Serbien och Bulgarien.

Detta är en nyttig bok även för lärare i geografi och samhällskunskap. Att författarna är statsvetare och historiker och inte geografer märks på två sätt. Varje stat behandlas för sig, inre olikheter och motsättningar behandlas enbart när de har avgörande betydelse för statens politiska liv, som i fallen Ukraina och – givetvis – Tjeckoslovakien fram till den lyckliga skilsmässan. Förhållandet till den nära omgivningen faller oftast bort, utom i uppenbara fall, som Moldaviens relation till Rumänien. Detta ligger i sakens natur och skall inte uppfattas som en negativ kritik. Boken är lättläst, lagom teoretisk och väldigt aktuell!

Thomas Lundén

Magnus Dahlstedt (2009) *Aktiveringens politik. Demokrati och medborgarskap för ett nytt millennium*, Liber, Malmö. ISBN 91-47-08951-2. 247 sidor.

Stegvis har det svenska politiska landskapet förändrats och dess grundläggande mening förskjutits med resultatet att de uttalade och outtalade förväntningarna på medborgarens roll i allt detta har modifierats. Den i Linköping baserade statsvetaren Magnus Dahlstedt har samlat de huvudsakliga utvecklingsförloppen och dess konsekvenser i denna bok på ett högst förtjänligt sätt. Han fångar dessa utvecklingstendenser i paraplybegreppet »aktiveringens

politik» med bas i den »postfoucaultianska» teoribildningens intresse för hur (ny)liberala styrningsteknologier strävar efter det aktiva biopolitiska subjektet – den aktiva medborgaren med resurser att förhålla sig i och navigera i en samtid där valfriheten är oundviklig. Boken fungerar lite som en pamflett i åtminstone två avseenden. Dahlstedt går i klinch med utvecklingen med ett kritiskt öga och en avslöjande, analytisk och avväpnande argumentation vilket gör boken till en tacksam lärobok i samhällsgeografi – den är utmärkt som diskussionsmaterial samtidigt som den är informativ.

Boken har också strukturen som en pamflett, där ett inledningskapitel målar upp det teoretiska ramverket, vilket följs av sex kapitel som vardera täcker in olika utvecklingslinjer. Kapitel två tar upp diskursiva förändringar inom arbetsmarknadspolitiken (centrerat kring begreppet anställningsbarhet och synen på arbetslöshet som ett individuellt tillstånd snarare än ett samhällsproblem) medan kapitel tre tar upp hur nyliberala idéer och ambitioner fått fötfasträ i utbildningspolitiken. Kapitel fyra tar upp folkbildningsideal och det civila samhället och kapitel fem de allt mer uttalade kraven på individuell förändringsbenägenhet, från tv-programmen av karaktären »gör om mig» till arbetsgivarkrav på livslångt lärande, mental utveckling, social kompetens och fysisk estetik. Kapitel sex tar upp det partnerskapande samhället och idéer centrerade kring samverkan, flernivåstyrning och nätverkande, inom sektorer som planering, näringslivsutveckling och storstadspolitik.

Avslutningen (kapitel sju) tar upp hur föreställningar kring kris (huvudsakligen i form av ett efemärt terrorhot) har underlättat vägen mot den nya politiken – postpolitiken – och de forskningspolitiska utmaningar som följer därav. Dahlstedt lyfter fram tre punkter som särskilt viktiga: politikens praktiker, inte endast dess formella gestaltning, behöver studeras mer ingående; den akademiska kunskapsproduktionens del i styrningslegitimerande diskurser be-

höver uppmärksammas mer samt att det är viktigt att i politikforskningen också bejaka och notera förändring mot en bättre värld och inte låsa sig fast vid en dystopisk bild av den nyliberala samhällsutvecklingen som oundvikligen på väg mot Orwells »1984» eller Huxleys »Du sköna nya värld». Slutsatsen är att vi behöver bredda föreställningen kring det politiska, och därmed motverka den postpolitiska tendensen att definiera bort det politiska genom att se det som en »marknadsangelägenhet» eller ett »moraliskt ställningstagande» eller en fråga för »expertsystemen». Jag kan inte annat än skriva under på den slutsatsen.

Richard Ek

Karen Dale & Gibson Burrell (2008) *The spaces of organisation and the organisation of space: power, identity and materiality at work*, Palgrave Macmillan, Basingstoke. ISBN 978-0-230-57268-3. 328 sidor.

Sedan några år tillbaka har rum och rumslighet kommit att få allt mer uppmärksamhet inom organisationsteori, i en form som skulle kunna beskrivas som en »rumslig vändning» ifall den inte (ännu) var ganska begränsad. För en geograf faller det sig lätt att ryggradsreaktionen blir ungefär »det var väl ändå på tiden» eller ganska rentav det än mer raljanta »komma släpandes med Lefebvre nu?» Intresset för rumslighet inom organisationsteorin förtjänar dock även geografernas uppmärksamhet, inte minst för geografer med ett särskilt intresse för organisationer som rumsproducerande aktörer. De sociologiskt orienterade organisationsforskarna Karen Dale och Gibson Burrells bok utgör i nuläget den bästa introduktionen till skärningsfältet »organisationer och rumslighet».

Boken består av åtta kapitel, mer precist ett introduktionskapitel och sju följande kapitel indelade i tre delar. Inledningskapitlet slår fast författarnas credo, att rumslighet är central för

förståelsen av organisationer samtidigt som organisation och organisering är central för förståelsen av sociala (och rumsliga) strukturer, processer och relationer. Genom att betona betydelsen av rumslighet blir det möjligt att åter ge materialitet den betydelse som delvis gått förlorad i en organisationsteori som de senaste årtiondena varit centrerad kring meningsbetydelser och andra ickemateriella språkspel av mer eller mindre postmodern art.

Del ett består av kapitel två och tre. Kapitel två tar upp hur makt kan gestaltas rumsligt genom organisatoriska lösningar som den militära anläggningen, det religiösa klostret och fabriken (Lefebvres »representations of space»). Kapitel tre tar i sin tur upp att organisatoriska rum är med och formar individers yrkesidentiteter eller organisatoriska identiteter med det öppna kontorslandskapet som exempel. Del två består av kapitel fyra och fem. Kapitel fyra tar upp det organiserade samhällsrummets politiska ekonomi medan kapitel fem tar upp gränsdragandet som en nyckelpraktik i ordningsskapandet av organiserade rumsligheter som exempelvis »hemmet» eller »köket». Del tre riktar strålkastarljuset på organisatorisk och rumslig förändring och består av kapitlen sex till åtta. Kapitel sex behandlar den sociala materialiteten och människokropparnas betydelse för såväl rumslighet som organisering medan kapitel sju tar upp »radikala» organisationsförslag av det rumsliga (de franska situationisterna, utopier där äganderätten är avskaffad, liminala rum etc). Kapitel åtta, slutligen, är en uppmaning att dekonstruera det organiserade rummet, centrerad kring diskussionerna runt »organisering på höjden» i samband med 11/9 2001-händelsen.

Ifall genomgången ovan känns något osammanhängande så beror det på att boken är något splittrad, på gränsen till rapsodisk eller kanske bättre episodisk. Inte desto mindre finns det många tanke- och intresseväckande passager som definitivt gör den läsvärd.

Richard Ek

Bent Flyvbjerg (2009) *Samfundsvidenskap som virker*, Akademisk Forlag, Köpenhamn. ISBN 978-87-4027-9. 240 sidor.

Denna bok, som först gavs ut på engelska med titeln *Making social science matter: why social inquiry fails and how it can succeed again* (2001), recenserades av Richard Ek i Geografiska Notiser nr 3, 2003. Det märkliga är att boken nu har översatts till danska. Bent Flyvbjerg som är dansk är för närvarande professor i planering vid universitetet i Oxford men arbetade tidigare som professor i Ålborg och sedan vid Tekniska universitetet i Delft. Bevekelsegrunderna för översättningen till danska kan vara att boken därmed blir mer tillgänglig för en bredare publik. Eventuellt är det också ett uttryck för att bryta engelskans dominans även i vetenskapliga texter. Något att fundera på även i svenska akademiska sammanhang.

Richard Ek skriver att det är en angelägen bok, i synnerhet för geografer eftersom geografifämnet är ett ämne som »som sträcker sig över både natur- och samhällsvetenskapen» dvs över de föråldrade fakultetsgränserna. De som hellre föredrar danska har här alltså en möjlighet att ta till sig denna tankeväckande text. Boken handlar till stor del om att samhällsvetenskaperna inte behöver efterlikna naturvetenskaperna. Samhällsvetenskapen har sina egna metoder och relevanta frågeställningar och Flyvbjerg ger i sin bok riktlinjer och metodologisk handledning i vad han kallar phronetisk samhällsvetenskap men istället för en genomgång av det (se Eks recension) lägger jag här fokus på en forskningsmetod som behandlas speciellt i Flyvbjergs bok, nämligen fallstudier (case-studies) och som vi geografer ofta använder oss av.

Flyvbjerg går igenom och bemöter punkt för

punkt alla de missuppfattningar som finns rörande tillämpningen av fallstudier. Exempelvis är det vanligt att hävda att det inte går att generalisera på basis av individuella fall. Därför kan inte fallstudier bidra till den vetenskapliga utvecklingen. Vidare är det vanskligt att utveckla generella påståenden och teorier utifrån specifika fallstudier. Flyvbjerg skriver att fallstudier producerar precis den typ av kontextberoende kunskap som gör det möjligt att komma från lägre till högre nivåer i inlärningsprocessen. Vidare, när det gäller mänskliga förhållanden finns endast kontextberoende kunskap vilket för närvarande utesluter möjligheten av epistemisk teoretisk konstruktion. Med andra ord, förutsägande teorier och universella utsagor kan inte finnas vid studiet av mänskliga förhållanden. Konkret, kontextberoende kunskap är därför mer värdefull än att förgäves söka efter förutsägande teorier och universella förklaringar. Flyvbjerg lyfter fram »det goda exemplets makt» och hävdar att man ofta kan generalisera på basis av ett enskilt fall och att fallstudier kan utgöra en central del i den vetenskapliga utvecklingen via generaliseringen och som supplement eller alternativ till andra metoder. Flyvbjerg tar i boken upp sin egen fallstudie av Ålborg-projektet (*Rationality and power: democracy in practice, 1998*). I den studien studeras rationalitet och makt i samband implementeringen av en trafikplan för Ålborg och där ställs fyra viktiga samhällsvetenskapliga frågor: hur går det med demokratin (i Ålborg)? Vilka vinner och vilka förlorar, i kraft av vilka maktmekanismer? Är det önskvärt? Vad bör göras? Frågor som är synnerligen aktuella och bör ställas oftare i den samhällsvetenskapliga forskningen.

Lennart Tonell